

244

Kondor Istvánné:

A KÖNYVTÁROSOK TANÁCSKOZÁSA UTÁN

A felszabadulás óta harmadizben gyűltek össze országos konferenciára a könyvtárosok. A korábbi tanácskozások (1952., 1955.) mérföldkövei voltak könyvtárügyünk fejlődésének, s merjük remélni, hogy az 1970. decemberit is úgy fogják megörökíteni közművelődésünk krónikásai, mint korszaknyitó eseményt, a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatásügy (más néven: dokumentáció) sokoldalú, intenzív fejlesztését bevezető tanácskozást, amely újabb tíz-tizenöt évre megszabta a továbblépés irányát és tennivalóit.

A könyvtárak, szakirodalmi tájékoztatási intézmények a társadalom valamennyi tevékenységét szolgálják, ez a létalapjuk. A tanácskozás ezért választotta központi témájának a *könyvtár és a társadalom* viszonyának vizsgálatát. Ezért volt új vonása e konferenciának a *társadalom képviselőinek nagyobb arányú részvétele* is. A meghívottak kétharmada került ki a szűkebb szakma — a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás — köréből, egyharmaduk a társadalmi és az állami szerveket, a fenntartókat, a társadalom képviselőit, a könyvtárak használóit reprezentálta. A résztvevők tág körének megfelelően az érintett kérdések is széles skálán helyezkedtek el: a falusi könyvtárak munkájától a szakirodalmi tájékoztató intézetek tevékenységéig, a parasztági olvasási igényeitől, olvasóvá nevelésének kérdéseitől a kutatásban,

termelésben dolgozók szakirodalmi információs igényeiig terjedt a meg tárgyalta problémák tartománya. A 300 résztvevő közül 44 kapott szót; 15 jelentkező meghallgatására már nem volt idő. Nagy részük azonban megküldte felszólalását a minisztériumnak, így véleményüket, észrevételeiket figyelembe tudjuk venni.

A könyvtárhasználók bevonása az előkészületekbe

Az előkészületek során alkalmazkodtunk alapcélkitűzésünkhöz, ahhoz, hogy a könyvtáraknak a társadalomhoz fűződő viszonyát minél sokoldalúbban feltárjuk, s a társadalom igényeit képviselő szakemberek, a használók segítségét is igénybe vettük ehhez. Ezért történt az is, hogy a konferencia elé bocsátandó kérdések kidolgozására munkabizottságok, szekciók alakultak az ipar, a mezőgazdaság, az egészségügy, az oktatás és a közművelődés kiváló szakembereinek, tudományos egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek bevonásával. E szervek igénykutatásokat, felméréseket végeztek tagjaik körében, közvetítették a könyvtárak véleményét, hangot adtak igényeiknek. Így hozzásegítették a szakmai irányítást ahhoz, hogy pontosabb információkat szerezhessen arról a társadalmi kö-

zegről, amelyre és amelyben hatni akarnak az intézmények. Az előkészületek során a szakma belső kérdéseit vizsgáló munkabizottságok is működtek, illetve ilyen alpanyagok is készültek; például a központi szolgáltatásokról, a könyvtáros-pályaképről, a könyvtárosok képzéséről és utánpótlásáról, a könyvtárosok társadalmi helyzetéről és bérezéséről stb. A szekciók, munkabizottságok tevékenysége és összegező ülései hónapokkal a konferencia előtt lezajlottak, s így a konferencián, annak plenáris ülésein, a szekciók vitáin kiérlelt és tézisekben összefoglalt alpanyagot vitattak meg a résztvevők.

Az előkészületi dokumentumok problémáit összefoglaló téziseket különböző módon — többek között a közművelődési szaksajtóban (*Népművelés* 1970. 11., *Könyvtáros* 1970. 5—12. sz.) ismertettük. Az előkészület csak látszólag volt rövid; két év óta végeztünk olyan munkákat, dolgoztunk ki olyan fejlesztési elképzeléseket, amelyeket szervesen be lehetett illeszteni a konferencia anyagába. A konferencia eredményességét elősegítette, hogy rendelkezésünkre álltak azok az elvi iránymutatások és tapasztalatok is, amelyeket az idej nagy tanácskozások — a közművelődési konferencia, a nevelésügyi kongresszus és a pártkongresszus — kínáltak tanulságul területünk számára.

Intézményeink lépést tartottak a társadalom fejlődésével

Az előkészület rengeteg értékes tapasztalatot hozott felszínre helyzetünkkel és tennivalóinkkal kapcsolatban, s a konferencia felszólalásai — jobbára megerősítve a vitaanyagok megállapításait — tovább árnyalták a képet. A helyzetelemzéssel és fejlesztési elképzelésekkel való egyetértés főként abból adódott, hogy a résztvevők szinte kivétel nélkül bekapcsolódtak az előkészítésbe. Ez magyarázza a tanácskozás rendkívüli aktivitását is.

Mivel a konferencián tárgyalt valamennyi kérdéstről nincs mód beszámolnunk, itt csak a gazdag kép néhány jellegzetes vonását emeljük ki. A konferencián szerettünk volna választ kapni arra, hogyan látják a résztvevők a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények helyzetét és szerepét a szocialista társadalomban: a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás lépést tartott-e hazánk társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődésével; elég hatékonyan használták-e fel intézményeink a bennük felhalmozott szellemi értéket az ebből a fejlődésből fakadó szükségletek kielégítésére; milyen működési feltételek kellene ahhoz, hogy a társadalmi igényeknek megfelelő szolgáltatásokat szervezhessenek, illetve nyújthassanak intézményeink?

Ezekre a kérdésekre válaszolva a konferencia örömmel összegezhette az **eredményeket**:

A társadalmi tevékenységnek szinte valamennyi területén van könyvtári és szakirodalmi bázis. A szakirodalmi tájékoztatási intézmények egész sora jött létre, s ezek a tudomány és a technika nemzetközi előrehaladásáról számos információs szolgáltatás segítségével igyekeznek rendszeresen, a szükségletekhez igazodva tájékoztatni a felhasználókat. A közművelődési könyvtárak szervezetileg korszerűsödtek, állományuk tíz év alatt 214%-kal nőtt, s minőségileg is sokat javult. Szolgáltatásaik differenciálódtak, propagandájuk színesedett, helyismereti tevékenységük kiépítésével pedig a legjobbak már tudományos feladatokat is vállalnak. A fejlődés az igénybevételben is tükröződik: a legutóbbi évtizedben a tudományos és szakkönyvtárak olvasóinak, használóinak tábora megkétszereződött, a közművelődési könyvtárak olvasóinak száma pedig 60%-kal nőtt, noha közben a hírközlési eszközök valószínű forradalma következett be.

A közművelődési könyvtárak forgalma több mint kétszeresére emelkedett, s javult a kölcsönzött művek megoszlása is: az ismeretterjesztő könyvek forgalma 15-ről 26%-ra nőtt, sőt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában elérte a 33%-ot. A szépirodalomban növekszik a mai élettel foglalkozó szocialista művek kölcsönzési aránya, s emelkedett egyes, korábban „nehéz”-nek

tartott műfajok, pl. a versirodalom forgalma. Az eredmények ellenére az **egyéni igények fejlődése még nem tart lépést a társadalom szükségleteivel**. Például a konferenciát megelőző vizsgálódások tanúsága szerint a szakembereknek mintegy 50–60%-a vallja magát többé-kevésbé rendszeres könyvtárhasználónak; az átlag mögött azonban túlságosan nagyok a különbségek, és egészségtelen a használók megoszlása; a kutatóintézetek, klinikák, egyetemek szakembereinek 60–70%-a, a termelésben dolgozóknak viszont csak 30–40%-a könyvtárlátogató, szakirodalomhasználó. A szakirodalomhasználat legnagyobb akadálya, hogy a termelési munkahelyek többségében a szakembereknek nem származik közvetlen anyagi hasznuk abból, ha arra töreksznek, hogy jobban informálódjanak, alaposabban megismerjék azt, amit nyújtani tud munkájukhoz a szakirodalom. — A közművelődési könyvtárak olvasótáborának igényeit kifejező kölcsönzési arányokat pedig erősen — s egyáltalán nem kedvezően — befolyásolja az a tény, hogy a kívánatosnál kisebb az aktív korosztályok jelenléte az olvasótáborban.

A szellemi kikapcsolódás jelszavával, illetve ürügyén még mindig aránytalanul sokan csak a felszínes, az elmélyülést, azonosulást nem követelő, az üres időtöltést nyújtó könyveket olvassák, sőt az igazi irodalomban is kizárólag ezt keresik, a legjobb műveket is mintegy „ponyva-színvonalon” olvassák.

Társadalmi rang és felelősség

A konferencia megállapította, hogy a mélyreható társadalmi változások, továbbá a feladatok nagymértékben növelik az általános műveltség, a szakképzettség, a továbbképzés iránti igényeket, s ennek következményeként a társadalmi tevékenység minden szektorában nő az információs szükséglet. Ennek kielégítésében kiemelkedő, mással nem helyettesíthető szerepet játszanak a könyvtárak. Jelentőségük nem csökken a hírközlő eszközök forradalmi terjedésével. **A könyvtárak rangját az határozza meg, hogy — közvetve vagy közvetlenül — a társadalom valamennyi élettevékenysége iránti információkat igényel; ennek következtében a könyvtárak szerepe a folyamatos önképzés, tájékozottság követelményének társadalmi terjedésével arányosan növekszik.** A dokumentumáraddal kapcsolatban a konferencia anyagai utaltak minden könyvtártípusnak arra a szerepére, hogy az általuk szolgáltatott társadalmi tevékenységnek megfelelően válogassanak a hazai és a külföldi termésből. A könyvtár a maga sajátos szempontjai szerint választja ki a beszerzendő műveket, tehát a könyvtárak — saját funkciójuknak megfelelően — mintegy

felülbírálják szocialista könyvkiadásunk gyakorlatát.

A könyvtáraknak és a tájékoztatási intézményeknek **kapcsoló és szűrő** szerepe rendkívül fontos a szak-könyvtárügyben, továbbá a dokumentációban, a tudományos tájékoztatásban is. A gyors tudományos-technikai fejlődésből következő információáradatot a könyvtáraknak és a szakirodalmi tájékoztatási intézményeknek úgy kell megszűrniük, feltárniuk és a használókhoz eljuttatniuk, hogy a kutatók és a gyakorlati szakemberek minden lényeges kérdésükre világszínvonalon kapjanak választ. A felhasználó szinte „ki van szolgáltatva” a tájékoztatóknak, aki az adott szakirodalmának teljességét áttekintve felelősségteljesen kiválasztja a dokumentumok tömegéből a használóknak szükséges információkat.

Mindezeket a funkciókat figyelembe véve jelölte ki a konferencia a könyvtárak helyét és szerepét a közművelődés, a tájékoztatás rendszerében: **az általános iskolai oktatás mellett a nyilvános könyvtárak egyre magasabb szintű alapszolgáltatásai kell, hogy képezzék azt a művelődési lehetőséget, eszközt, amelynek igénybevételét az állam mindennél és ingyenesen minden állampolgárnak biztosítja.** Ehhez meg kell teremteni az anyagi feltételeket, s a meglévő állami eszközök elosztásakor is figyelembe kell venni e szempontot.

Az olvasásra nevelés társadalmi feladatai

A feltételek megteremtése, a könyvtárak munkájának eredményessége nagymértékben függ a társadalom különböző szerveivel, intézményeivel való együttműködéstől, igényeik felismerésétől, illetve kielégítésétől. A könyvtáraknak tehát szolgáltatásaikat az ellátandó területek igényeihez alkalmazkodva kell nyújtaniuk, illetve szolgáltatásaikat e szakterületek követelményei alapján felül kell vizsgálniuk. A társadalmi kölcsönösség azonban azt is jelenti, hogy a kutatásban, termelésben, oktatásban, művelődésben stb. is ki kell alakulnia annak a felismerésnek, hogy a könyvtárakra, szakirodalmi tájékoztatási intézményekre éppen **saját céljaik elérése érdekében van szükség; ezért** a szervezetek, intézmények, vállalatok vezetőinek megoldandó feladataikból kiindulva kell megfogalmazniuk a könyvtárak működésével kapcsolatos követelményeket. Dolgozóikat ösztönözniük kell a könyvtárhasználatra, s meg kell találniuk azokat a módszereket, eszközöket, amelyekkel a szakirodalom rendszeres tanulmányozása érdekében személyileg is érdekeltté tehetik a szakembereket, végül meg kell teremteniük a dokumentumhasználat intézményi feltételeit is.

A szekcióüléseken, a plenáris ülésen hangot kapott az a vélemény,

hogy a könyvtárak és a tájékoztatói intézmények gyűjteményeiben és szolgáltatásaiban rejlő szellemi kapacitás még nincs kellőképpen kihasználva a társadalom által és javára. Annak, hogy a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatói intézmények szélesebb körben hassanak, hogy a lakosság ténylegesen élni tudjon a könyvtári lehetőségekkel, alapfeltétele az emberek társadalmi méretű megtanítása az olvasás művészetére és a szakirodalom rendszeres, munkaeszközként való használatára. Mégpedig az általános iskolától kezdve az egyetemen át a felnőttképzésig, szakképzésig. Ebből a társadalmi méretű olvasásra nevelésből természetesen a könyvtáraknak is jókora részt kell vállalniuk, sőt egyelőre iskolapótló szerepük is van, ameddig az iskolákban nem válik gyakorlattá az olvasásra, az önálló tájékozódásra nevelés.

A szervezet továbbfejlesztése

A magasabb színvonalú munkához szükséges a könyvtári szervezet korszerűsítése, a munka ésszerűsítése és bizonyos munkaágak, folyamatok gépesítése. Elengedhetetlen az egészséges könyvtári rendszer további differenciálása, a munkamegosztás fejlesztése. A könyvtárak, szakirodalmi tájékoztató intézmények csupán saját erőforrásaikra támaszkodva nem érhetik el céljaikat, hanem csak az intézmények integrált rendszerében, annak részeként. Szükség van a hálózati szervezet korszerűbb értelmezésére is, fejleszteni kell a hálózatok közötti, valamint a könyvtárak közötti együttműködést, biztosítani kell a helyi és a központi szolgáltatások egymásraépülését. A különféle igények egymásba való átcsapása, tartalmi differenciáltsága és területi megoszlása pedig megköveteli a tudományos és a tanácsai-szakszervezeti könyvtárak eddigi túlzott elkülönülésének feloldását is.

A könyvtár és a szakirodalmi tájékoztató kapcsolatának megítélésében elvi egység született: nem az a lényeges — ezért végre ki is kell a kérdést iktatni a vitatémák közül —, hogy a könyvtár része-e a tájékoztatásnak, vagy a tájékoztatás része-e a könyvtárnak. Magától értetődő, hogy egyrészt a szakirodalomról tájékoztatást adni a szakirodalom nélkül, illetve a tájékoztatás alapján igényelt információk visszakereshetőségének biztosítása nélkül nem lehet, másrészt a korszerű könyvtári tevékenység súlypontja is a tájékoztatás felé tolódott el, vagy feléje fog eltolódni. Világos tehát, hogy bármely formában is öltöztet a szakirodalmi tájékoztatói tevékenység, az alapkérdés nem a szervezeti hovatartozás, hanem a rendeltetészerű működés. Ennek feltétele viszont a könyvtári és a tájékoztatói tevékenység összehangolása.

Anyagi és személyi feltételek

Mind az előkészületi dokumentumok, mind a felszólalások mértéktartással, felelősséggel, népgazdaságunk lehetőségeit és a valóságos szükségleteket figyelembe véve szóltak az anyagi és személyi feltételek megjavításáról, néhol megte-remtéséről. A könyvtárak hatókörének bővítéséhez, az intenzívebb munkához jobb anyagi és személyi feltételek keltenek. Ma nemcsak a társadalmi követelmények és az egyéni igények között feszül ellentmondás, hanem a könyvtárak iránt támasztott követelmények és a működési feltételek között is! Ennek feloldásához új intézményekre, a meglévők korszerűsítésére, a szakirodalmi bázis továbbépítésére, a szakembergárda növelésére és minőségi fejlesztésére van szükség. Egyebek között:

a) Fokozatosan, tervszerűen meg kell szüntetni az ellátási és szolgáltatási rendszer fehér foltjait: számottevően javítani kell az átlagosan rosszabb helyzetű területek ellátását. — A szakirodalmi tájékoztatás országos rendszerének és a szakirodalmi bázisnak a vonatkozásában különösen a természettudományok és a társadalomtudományok terén, valamint a vidék szakirodalmi ellátásában kell előbbrelépni. — Lényegesen meg kell javítani az ellátást az iskolákban, a munkásság mozgási körzeteiben — különösen a fővárosban és vonzáskörében —, továbbá a tanyákon, külterületeken. — Minden mozgósítható erő és illetékes szerv összefogásával meg kell találni a módját a kórházi betegek könyvellátásának is.

Olyan távlati program szükséges, amely már a következő tervidőszakokra előirányozza az új könyvtárak építéséhez, a működők korszerűsítéséhez, bővítéséhez nélkülözhetetlen összegeket. E tervben kiemelten kell szerepelnie az egyetemi könyvtárak, illetve az országos szakkönyvtárak, a megyei, városi és az iskolai könyvtárak elhelyezésének. Mindent meg kell tenni azért, hogy a budai vár rekonstrukciója keretében mielőbb elkészüljön a nemzeti könyvtár, megelőzve az ott elhelyezendő más intézményeket.

b) Mivel a könyvtárosok és a tájékoztatók a továbbhaladás legfontosabb tényezői, fontos, hogy

— képzésük létszámban és tartalommal minden szinten fokozatosan megfeleljen a könyvtárak igényeinek. Ennek érdekében minőségi, mennyiségi és szervezeti reformokra van szükség, s korszerűsíteni kell a tananyagot is. Az egyetemi könyvtársképzésben figyelembe kell venni a könyvtári és tájékoztatói gyakorlat nagy változásait, és lehetővé kell tenni a könyvtárszaknak a természettudományi és nyelvi szakokkal való párosítását.

A szakkönyvtárak felsőfokú szakemberszükségletét részben a más szakmákban már oklevelet szerzeteknek az eddiginél változatosabb, rugalmasabb könyvtárosi szakképzésével lehetne kielégíteni. A tanítóképző intézetek könyvtársképzését önálló, minden típus számára képző szakká kell továbbfejleszteni, s tananyagát a képzési céloknak megfelelően bővíteni.

A képzés minden fokon bővíteni kell a létszámokat, sőt célszerű más iskolatípusokban is további bázist teremteni a könyvtáros-, illetve tájékoztató-képzésnek.

— Lépéseket kell tenni azért, hogy a könyvtárosok, tájékoztatók közéleti és anyagi megbecsülése mielőbb összhangba kerüljön munkájuk társadalmi jelentőségével, valamint a felkészültségükkel kapcsolatos követelményekkel.

c) A könyv- és folyóiratgyarapítási kereteket úgy kell megállapítani, hogy lehetővé tegyék a feltétlenül szükséges dokumentumok megvásárlását, s összhangban legyenek a növekvő dokumentumterméssel és az árváltozásokkal.

A legközelebbi tennivalók

Mint már említettem, csak a leglényegesebbnek ítélt kérdésekre tértem ki. A szekcióüléseken és a plénumon ezeknél sokkal többről volt szó. A konferencia szembesítette elképzeléseinket a könyvtáros-szakma és a könyvtárakat használók képviselőinek véleményével. Az ő nézeteik jórészt igazolták elgondolásainkat, de más problémáknak, követelményeknek is hangot adtak, bizonyos kérdésekre nagyobb nyomatékkal hívták fel a figyelmet. Az azóta eltelt rövid idő alatt még nem kerülhetett sor a teljes kérdés-komplexum feldolgozására; az ajánlások végleges formába öntése is most folyik. Természetesen csak ezután következhet a tennivalók részletes kidolgozása. A konferenciával csak elkezdődött valami, és a tanácskozást azért ítéljük sikeresnek, mert tudjuk, hogy az ajánlások nyomán megalapozott programok, döntések fognak születni. A kialakult koncepció hosszabb időre jelöli meg a fejlődés irányát, a megoldás nem egyetlen ötéves terv feladata. A tennivalók meghatározásához, ütemezéséhez mielőbb hozzá kell fogni, mégpedig a könyvtárügy differenciáltságának figyelembevételével. Ezért a legsürgősebb tennivaló az, hogy a könyvtárhálózatok felügyeleti szervei saját hálózatuk tevékenységéből kiindulva tanulmányozzák az előkészítő dokumentumokat, a konferencia anyagát, ajánlásait, és építsek be őket hosszútávú terveikbe. Erre nemcsak hálózatonként, hanem területi egységenként és tudományáganként is szükség van.